

הנחיות והמלצות למורים

לשימוש במצגת: "מיהו חלוץ?"

קהל היעד: תלמידי כיתות ט'

משך הפעילות: 45 דקות

רעיונות מרכזיים:

1. המצגת מלווה את נושא הלימוד "תרומת ההתיישבות בעיר ובכפר לבניין הבית הלאומי" ומתמקדת בוויכוח בין "מחנה הפועלים" ובין "המחנה האזרחי" באשר למושג "חלוץ". היא מעלה את השאלות: מהו האידיאל החלוצי? האם קיים רק מודל חלוצי אחד?
2. המצגת ממחישה לתלמידים את ההקשר הרחב של המושג "חלוץ", לעומת דרך הביטוי המצומצמת שבה הוא התקבע ביישוב היהודי בארץ.
3. בלימוד המצגת אפשר להתייחס אל נושאים כמו: הקבוצה השלטת וההתייחסות שלה ל"אחר" (כלומר מי שלא נמנה עמה), הצרכים השונים העומדים בפני חברה מתהווה (חקלאות, כלכלה עירונית), ותפיסות כלכליות-חברתיות שונות.
4. מטרה נוספת של המצגת היא לחשוף את הלומדים לנושא מחלוקות היסטוריות. זו הזדמנות לדון בכך שההיסטוריה האנושית רצופה במחלוקות בין פרטים ובין קבוצות, ושחקירתן יכולה לתרום להבנה תקופתית מעמיקה.
5. חלק גדול מכותרות השקופיות מוצגות כשאלות. זאת כיוון שהמצגת נועדה לעורר ולעודד שאלות ולא להציב לתלמידים תשובות חד-משמעיות.

מהלך הפעילות:

המצגת נפתחת בשקופית פתיחה שהיא בבחינת הזמנה לדיון מקדים. השקופית מציגה תמונות של חלוצים בתחומים שונים: כדורגל, חלל, תעשייה (פנחס רוטנברג), בנייה ועבודה חקלאית. מעל התמונות מופיעה השאלה המרכזית: מיהו חלוץ?

- כדאי לשאול את התלמידים מיהו החלוץ האידיאלי מבחינתם ולדון אתם בסוגים שונים של חלוציות.
- אפשר לשאול אם לדעתם יש תמונות שלא היו צריכות להופיע בשקופית זו, לבקשם לציין מהן התמונות המיותרות ומדוע. במקביל אפשר לשאול אם יש סוגים נוספים של חלוציות שחסרים להם בשקופית.

שקופית "תנו לתמונה כותרת מתאימה"

שקופית זו נועדה לעורר בתלמידים סקרנות וחיבור לתכני הלמידה. בקשו מהתלמידים להתבונן בתמונה ולתאר מה הם רואים, בקשו מהם לשים לב גם לפרטים כגון סגנון הלבוש, מספר הגברים ומספר הנשים בתמונה, מה מופיע ברקע? לאחר מכן בקשו מהתלמידים לתת כותרת מתאימה לתמונה, רשמו את הכותרת במקום המיועד לכך במצגת.

שקופית "התפתחות מושג החלוץ ביישוב היהודי בארץ"

שקופית זו מתחקה אחר "צמצום מושג החלוץ" שהתרחש ביישוב היהודי בארץ במהלך שנות ה-20 וה-30. בשקופית מופיעה אחת מהתמונות שהוצגו בשקופית הפתיחה: תמונת החלוצים המתחילים בפעולות להפרחת השממה (בלחיצה עליה אפשר להגדילה). הטקסט בשקופית מספר על מודל החלוץ האידיאלי שהתפתח ביישוב היהודי בארץ ומקשר זאת לתנועת "החלוץ" ולדמותו של יוסף טרומפלדור.

- לחיצה על תמונתו של טרומפלדור ועל תמונת סמל "החלוץ" מגדילה אותן ומציגה מידע.
- רצוי לעבור עם התלמידים על מאפייני החלוציות הסוציאליסטית ולהתייחס לחד-משמעות שלה.
- אפשר לשאול את התלמידים מדוע לדעתם דווקא מודל זה של חלוציות זכה להכרה רבה ביישוב היהודי המתהווה.

שקופית "החשיבות ההיסטורית של החלוצים"

שאלו את התלמידים באיזו מידה חשוב להם ללמוד על החלוצים?

בקשו מהם לנמק את תשובותיהם ולנסות להסביר מדוע הנושא חשוב או לא חשוב ללמידה בבית הספר.

לאחר מכן שאלו את התלמידים באיזה מידה לדעתם נושא החלוצים חשוב למדינה שלנו. גם כאן בקשו מהם להרחיב ולנמק מדוע הנושא חשוב או לא חשוב למדינת ישראל.

שקופית "האם רק הם חלוצים?"

לאחר שקיבענו את מושג החלוץ כפי שהתקבל במחנה הפועלים, אנו מערערים את התמונה ומעלים את השאלה: האם זה מודל החלוציות האפשרי היחיד? השקופית מוסיפה מידע בנוגע לקונפליקט שהתפתח ביישוב היהודי בארץ בין מחנה הפועלים למחנה האזרחי. היא מסבירה שחלק מהוויכוח בין הצדדים עסק בשאלת החלוציות.

- אפשר להעלות כאן את ההבדלים בין מחנה הפועלים ובין המחנה האזרחי ולהתייחס לדמויות המפתח בכל אחד מהמחנות.

שקופית "האם מייסד חברת החשמל בארץ נחשב חלוץ?"

שקופית זו מביאה סרטון הממשיך את קו השאלה שעלתה בשקופית הקודמת. הסרטון מציג בקצרה את פועלו של פנחס רוטנברג, מייסד חברת החשמל בארץ. רוטנברג לא נחשב חלוץ לפי המודל של מחנה הפועלים, אך האם אפשר לומר שלא היה חלוץ בתחומו?

- רצוי לספר לתלמידים מעט על רוטנברג לפני הקרנת הסרטון. אפשר להצביע על כך שדמותו מופיעה כבר בתמונות הפתיחה של המצגת.
- לאחר הצפייה, אפשר לערוך בכיתה רשימה של נקודות שבהן תרם רוטנברג להתפתחות היישוב היהודי בארץ כפי שעלו בסרטון.
- כדאי לבקש מהתלמידים לחוות את דעתם על השאלה המופיעה בראש השקופית.

שקופית "חלוצים שונים – מה הם חושבים?"

שקופית זו נועדה לבחון את שני צדי המתרס, זה לצד זה. מופיעים בה היגדים המאפיינים את מחנה הפועלים והיגדים המאפיינים את המחנה הלאומי. התלמידים מתבקשים לקרוא את ההיגדים ולגרור אותם אל המחנה שאליו הם מתאימים. כדאי להסב את תשומת לבם לצבעי הנעצים המבטאים את ההבדלים בין המחנות. הצבע האדום מציין את צבעו ההיסטורי של מחנה הפועלים ואילו הצבע הכחול היה מזוהה עם המחנה האזרחי שלימים היה למחנה הלאומי. אפשר אף לקשר זאת לצבע חולצתם של שחקני "הפועל" בתחומי הספורט השונים. אפשר לבקש מתלמידים שונים לקרוא בקול את ההיגדים, להסביר אותם ולהציע היכן למקם אותם.

אפשר להזמין נציג שיגרור את כל ההיגדים בזה אחר זה לבקשת תלמידים שונים, או להזמין בכל פעם נציג אחר שיגרור היגד אחד.

אם אין הסכמה על המקום הנכון של ההיגד, אפשר לנסות לגרור למקום שאליו הרוב החליט.

ההיגדים "נצמדים" למקומם רק כשהם משויכים למחנה הנכון.

- מומלץ לחזור עם התלמידים על הגדרות כמו: אדמות לאומיות, התיישבות שיתופית, הון לאומי, הון פרטי, עבודה עברית, סוציאליזם, שוק חופשי.

שקופית "חלוץ השנה"

שקופית זו מציגה שוב את הוויכוח בין מחנה הפועלים למחנה האזרחי, אך הפעם מכיוון שונה מעט. בשקופית מוטמע סרטון המתאר מצב דמיוני שבו שני עורכי עיתונים יריבים נאלצים לחלוק משרד מערכת. שני העורכים אמורים להפיק גיליונות חגיגיים תחת הכותרת "מיהו חלוץ?" ומתווכחים ביניהם מהי דמות החלוץ האידיאלי.

- כדאי לספר לתלמידים על העיתונים "דבר", שהוציאה לאור הסתדרות העובדים כעיתון שייצג את מחנה הפועלים, ו"הירדן" שיצא לאור ביוזמת התנועה הרוויזיוניסטית.
- כך יקבלו התלמידים רקע שיעזור להם בצפייה.

לאחר הצפייה, רצוי לנהל דיון שיעסוק בעמדות שהועלו בסרטון. אפשר להציג את השאלות הבאות:

- מהם ההבדלים השונים בין סוגי החלוצים שמציגים כל אחד מעורכי העיתונים?
- מהי משמעות הציטוט של ז'בוטינסקי שמצטט עורך עיתון "הירדן"? כדאי לציין בפני התלמידים כי זהו למעשה עיבוד של ז'בוטינסקי לציטוט של יוסף טרומפלדור: "חסר גלגל? - אני הגלגל. חסרים מסמר, בורג, גלגל תנופה? קחו אותי. צריך לחפור אדמה? אני חופר. צריך לירות? אני חייל. משטרה? רופא? עורכי דין? מורים? שואבי מים? בבקשה, אני עושה את הכול. אין לי פרצוף, אין פסיכולוגיה, אין רגשות, אין לי אפילו שם: אני - האידיאה הטהורה של שירות, מוכן לכול, אינני קשור בשום דבר; אני יודע רק ציוני אחד: לבנות".
- האם אפשר להשוות בין סוגי החלוציות המוזכרים בסרטון ובין סוגים של חלוציות הקיימת היום? אם כן, כיצד?

שקופית "מיהו חלוץ לפי דעתכם?"

זוהי שקופית סקר המזמינה את התלמידים להביע את דעתם בעקבות מה שקראו, ראו ושמעו במצגת. בסקר מופיעים שני ציטוטים – אחד מפי בן גוריון והשני מפי ז'בוטינסקי. תמונות שני האישים נמצאות בשקופית, ולחיצה עליהן פותחת רקע קצר עליהם.

- רצוי לעזור לתלמידים לקשר בין ז'בוטינסקי לעורך עיתון "הירדן" שהופיע בסרטון, ובין בן גוריון לעורכת עיתון "דבר".

אפשר שוב להפנות את תשומת לבם לצבע האדום המייצג את מחנה הפועלים ומופיע כשתומכים כאן בעמדותיו.

- אפשר לבקש משני תלמידים לקרוא בקול את הציטוטים בטרם עורכים הצבעה.

שקופית "נקודות למחשבה"

בקשו מהתלמידים להתחלק לקבוצות ולדון בקבוצה על אחת מתוך שתי הסוגיות המוצעות:

סוגיה א': חלוצות בתקופת קום המדינה – בסוגיה זו נסב את תשומת לב התלמידים לכך שמרבית החלוצים שהופיעו במצגת היו גברים ונבקש מהם לשער מה יכולות להיות הסיבות לכך.

לאחר מכן נבקש מהתלמידים לחפש ברשת מידע על חלוצה בתקופת קום המדינה ולסכם את הפועלה.

סוגיה ב': חלוציות בימינו – בסוגיה זו נבקש מהתלמידים לחשוב על חלוצים וחלוצות בימינו ולחפש ברשת מידע על כך.

בסיום, בקשו מנציגי כל הקבוצות להציג את תשובותיהם לשאר חברי הכיתה.

דיון מסכם:

רצוי לערוך דיון מסכם בעקבות המצגת ולשאל את התלמידים שאלות שתייחסו גם למשפחות שלהם וגם למציאות הסובבת אותם.

אפשר להציג את השאלות הבאות:

- בדקו אם קרובי משפחתכם חיו בארץ בשנות ה-30'. אם כן, באיזו עמדה הם תמכו?
- האם ישנם כיום חלוצים בישראל? אם כן, לאיזה זן הם משתייכים? הביאו דוגמאות.

- מומלץ לחשוף את התלמידים ליוזמות חלוציות שונות כמו זו:
<http://www.nrg.co.il/online/54/ART2/498/700.html> , ומנגד לדבר על חלוצים בתחום המדע וההיי-טק.
- ברוח הסרטון, אפשר גם לבקש מהתלמידים להפיק בעצמם עמוד שער של עיתון או כרזה, שבהם יציגו את החלון כפי שהם רואים אותו כיום.

לקריאה נוספת:

- נאור מרדכי וגלעדי דן, [ארץ ישראל במאה העשרים – מיישוב למדינה](#), הוצאת משרד הביטחון, 1990, עמודים 218-229.
- אביב אביבה, [החברה הישראלית: חברה בתהליכי גיבוש](#), הוצאת משרד הביטחון, 1990, עמודים 15-26.
- ז'בוטינסקי זאב, [הרוויזיוניזם הציוני במאבקיו](#), מכון ז'בוטינסקי בישראל, 1986, עמודים 146-151.
- יציב גדי, [החברה הסקטוריאלית](#), מוסד ביאליק, 1999, עמודים 53-57 / 63-68.